

САКРАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ ГАЛИЦЬКИХ І БУКОВИНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ХІХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

У публікації розкрито творчі портрети й охарактеризовано сакральну спадщину галицьких і буковинських композиторів середини – другої половини ХІХ століття – Михайла Вербицького, Івана Лаврівського, Віктора Матюка, Сидора Воробкевича та Євсевія Мандичевського – крізь призму концептуальних прикмет українського національно-культурного відродження.

Ключові слова: літургичні піснеспіви, галицькі та буковинські церковні композитори, національно-культурне відродження.

В публикации раскрыты творческие портреты и охарактеризовано сакральное наследие галицких и буковинских композиторов середины – второй половины XIX века – Михаила Вербицкого, Ивана Лавривского, Виктора Матюка, Сидора Воробкевича и Евсевия Мандычевского – сквозь призму концептуальных примет украинского национально-культурного возрождения.

Ключевые слова: литургические песнопения, галицкие и буковинские церковные композиторы, национально-культурное возрождение.

The article analyses the creative lives and describes the sacred heritage of the Galicia and Bukovyna composers within the middle till the second half of the nineteenth century, such as Mykhailo Verbytskyi, Ivan Lavrivskyyi, Viktor Matiuk, Sydir Vorobkevych and Yevsevii Mandychevskyyi. The issues were viewed through the prism of conceptual signs of the Ukrainian national-cultural revival.

Key words: liturgical canticles, Galicia and Bukovyna church composers, national-cultural revival.

Постановка проблеми. ХІХ ст. становить одну з найяскравіших сторінок в історії української музичної культури. Для неї характерний конгломерат двох генеральних чинників – західноєвропейського романтизму (з його витонченою палітрою музично-виразових засобів, делікатністю й багатоманітністю жанрів і форм) та українського національно-культурного відродження (в якому виявився інтерес до сивої давнини, фольклору та сакрального мистецтва).

Доба романтизму сформувала новий тип митця – універсальну креативну особистість із чітко вираженою громадянською позицією. Остання зазвичай асоціювалася з участю в культурно-просвітницьких товариствах, педагогічною, публіцистичною або видавничою діяльністю, душпастирським і волонтерським служінням. Майже всі західноукраїнські композитори означеного періоду були парафіяльними священиками, вчителями у семінаріях та школах.

У середині – другій половині ХІХ ст. на теренах Західної України постали два потужні осередки богослужбової композиторської творчості:

- галицький – представлений літургичними піснеспівами представників Перемишльської школи Михайла Вербицького та Івана Лаврівського, а також їх послідовників – Порфирія Бажанського і Віктора Матюка, які були духовними особами, а тому, крім музичної діяльності, здійснювали служіння;

- буковинський – прославлений постатями православного композитора, архіпресвітера-ставрофора Сидора Воробкевича (псевдонім – Данило Млака) та його талановитого учня, у подальшому знаменитого німецького музикознавця і наукового редактора нотних публікацій Євсевія Мандичевського.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Літургичні твори галицьких і буковинських композиторів студіювали Борис Кудрик [8], Зиновій Лисько [11], Степан Івасейко [5], Марія Загайкевич [3], Андрій Кушніренко [10], Володимир Акатріні [1], Наталія Кушлик [9], Любов Кияновська [6], Ігор Глібовицький [2], Жанна Зваричук [4], Наталія Костюк [7], Катерина Черевко [12].

Метою нашої статті є цілісне осмислення сакральної музичної спадщини галицьких і буковинських композиторів середини – другої половини ХІХ ст. крізь призму українського національно-культурного відродження.

Виклад основного матеріалу. У 1805 р. Перемишльська греко-католицька консисторія вирішила провести реформу церковного співу, котра насамперед мала стосуватися вдосконалення регентської освіти. Проте здійснити цей задум вдалося більш як через

десятиліття – після того, як у 1816 р. уніатський єпископ Іван Снігурський став правлячим архієреєм Перемишльської кафедри. Молодий владика під впливом співу Віденської церкви святої Варвари вирішив увести низку новацій у церковному співі. Із цього часу починається активне поширення багатоголосного співу європейської генези у храмах Галичини [4].

Для здійснення задуму у 1817 р. при Перемишльській єпархії було відкрито спеціальне «Заведення п'євческо-учительське», дещо пізніше перейменоване у Дяко-вчительський інститут (Institutum cantorum et magistrum scholae). У 1818 р. заклад був затверджений спеціальною постановою Австрійського імператора Франца II [7, с. 107–108]. Йосип Левицький організував архієрейський хор при Перемишльському греко-католицькому кафедральному соборі [6].

Саме цим осередком судилося виплекати цілу плеяду видатних галицьких церковних композиторів середини XIX ст., котрі відіграли принципово важливу роль у процесі українського національно-культурного відродження. Серед них – імена Михайла Вербицького та Івана Лаврівського. Вони мали низку спадкоємців, із-поміж яких – Віктор Матюк, Сидір Воробкевич та Євсей Мандичевський [2]. Розглянемо творчі портрети та охарактеризуємо богослужбову спадщину вищезначених митців крізь призму кардинальних ідей XIX ст. [9; 12].

Вербицький Михайло Михайлович (1815–1870) – видатний галицький композитор, основоположник Перемишльської композиторської школи, регент, педагог, греко-католицький священник, музично-громадський діяч, автор музики Державного гімну України (первісно – романсу в супроводі гітари). У творчій біографії композитора зазвичай виділяють три основні періоди:

- дитинство; навчання в гімназії, ліцеї, інституті, семінарії;
- музично-громадська діяльність; ранній період творчості;
- душпастирська діяльність; пізній період творчості [2; 3].

Богослужбово-співацька творчість становить окрему сторінку спадщини Михайла Вербицького. До духовної тематики композитор звертався протягом усього життя, працюючи як із чоловічими, так і з мішаними церковними хорами Перемишля, Львова та інших міст Галичини. Із дитячих і юнацьких років митець співав у храмі, тому знав сакральне хорове мистецтво не лише в теоретичному аспекті, а й у практичному. Фундаментальна богословська освіта й довголітнє душпастирське служіння давали Михайлу Вербицькому сприятливий ґрунт для плідної праці в цій галузі. Проте не всі сакральні твори композитора збереглися до нашого часу, особливо це стосується автографів митця.

Окрім православних літургійних творів, Михайло Вербицький вважався автором двох римо-католицьких Мес. Їх написання відносять приблизно до 40 – 60-х років, проте в наш час вони вважаються втраченими. Непрямим свідченням написання митцем Меси слугує фрагмент першої незмінної частини «Kurie eleison», котрий нині зберігається у фондах відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника (ф. 163, спр. 20/44-45, арк. 1зв.–2). Окрім літургійних творів візантійсько-слов'янського і латинського богослужбових обрядів, композиторові належить низка паралітургійних творів, як для хору а cappella, так і з інструментальним супроводом. На сьогодні вони вийшли з репертуару, а деякі вважаються втраченими [3].

Марія Загайкевич так окреслила музично-стилістичні особливості духовних творів митця: «Вербицький переважно тяжів до малих пісенно-церковних форм. У його хорах переважає мажорно-мінорна система, що надає їм європейського забарвлення; так званими церковними ладами він не цікавився. При витриманій гомофонно-гармонічній фактурі звертає увагу прагнення до мелодизації голосів та підкреслення самостійності їх руху, рідше помітне захоплення тембровими нюансами, звуковим малярством. Іноді композитор звертався і до поліфонічних структур» [3, с. 77]. Отож, як видно, щодо музичної мови Михайло Вербицький був типовим митцем, котрий писав у стилі західноєвропейського класицизму та раннього романтизму. Особливий творчому почерку композитора додала його постійна зверненість до українського народнопісенного спадку та поспівкової системи візантійсько-слов'янської сакральної монодії [8].

Лаврівський Іван Андрійович (1823–1873) – український церковний та світський композитор, хорový диригент і вокаліст, педагог і музичний критик, громадський і культурний діяч, уніатський священник [11].

Виокремлюють два періоди у творчості Івана Лаврівського:

- перемишльсько-львівський (1851–1864) – піснеспіви створено в межах стилістики, типової для Галицької композиторської школи;
- холмський (1867–1870) – вплив стилістики літургійно-музичних творів представників Петербурзької композиторської школи [11].

Іван Лаврівський навчався у дяко-вчительському інституті в Перемишлі, Львівській духовній семінарії (вивчав музикознавчі дисципліни і композицію у чеських композиторів Вікентія Серсавія, Франца Лоренца). У дитячі та юнацькі роки співав у архієрейському хорі Перемишльського кафедрального собору. Після ієрейської хіротонії Іван Лаврівський провадив душпастирську діяльність у греко-католицьких храмах у межах Львівщини, Перемишля, Кракова, Холма. Був викладачем догматичного богослов'я і літургії, віце-ректором, професором, регентом Перемишльської, Львівської і Холмської духовних семінарій. Учитель катехізису, української та грецької мов у класичній гімназії.

Керував хором дяко-вчительського інституту в Перемишлі; посилив його артистичний рівень, збагатив репертуар власними духовними композиціями та творами інших знаних митців. Галичани, зауважував Віктор Матюк, називали композитора «достойним заступником Вербицького» [11].

Ось як висловився один з анонімних сучасників Івана Лаврівського про високий рівень очолюваного ним хору: «У цьому році піднісся хоровий спів нашої церкви до ніколи небувалої висоти. Всі твори виконують дуже добрими голосами так досконало, що представники всяких вір і народностей не можуть, почувши їх, не відійти побожнішими і не залюбитися в нашому обряді. До того ще захоплюють усіх нові твори одного з диригентів хору – Івана Лаврівського, які рівняються з кращими композиціями славного Боршнянського, приводять до подиву почуття всіх щодо сили обряду і музики» [7, с. 126].

Матюк Віктор Григорович (1852–1912) – композитор, регент, хорový диригент, фольклорист, педагог, громадський та культурно-освітній діяч, греко-католицький священник. Народився на Львівщині в інтелігентній родині (батько був церковним дяком). Із раннього дитинства чув українські народні пісні

та літургічні піснеспіви від своєї бабусі (що в подальшому зіграло неабияку роль для творчого формування композитора). Під час навчання в місцевій гімназії співав у церковному хорі, згодом закінчив Перемишльський дяко-вчительський інститут і Львівську духовну семінарію. Брав приватні уроки музики у Михайла Вербицького, Івана Лаврівського і Порфирія Бажанського. Після священицької хіротонії провадив душпастирську діяльність у греко-католицькій парафії села Карів (нині Сокальський район), де й похований. Почесне ім'я Віктора Матюка нині велично носить Сокальська дитяча школа мистецтв [5].

Більшість сакрального спадку Віктора Матюка складають паралітургічні композиції (духовні пісні); вони увійшли у збірку аранжованих на два голоси та опублікованих «Пісень до Пресвятої Богородиці». Серед його богослужбових піснеспівів – окремі твори для чоловічого та мішаного хорів.

«Жоден із цих творів, – як влучно зазначила дослідниця Наталія Костюк, – за стилістикою не належить до новаторських. Орієнтуючись на доробок своїх попередників, Віктор Матюк продемонстрував приязнь до церковно-співочих традицій XIX ст., причому навіть не стільки до надбань Михайла Вербицького, скільки до поміркованої лінії, репрезентованої в спадщині чеських музикантів-регентів й, очевидно, в місцевих співочих традиціях» [7, с. 139].

Значну увагу Віктор Матюк приділяв освіті дітей і молоді, для чого видав спеціальний нотний збірник під назвою «Шкільний співаник», побудований на народнопісенній основі та кращих зразках богослужбового співу. Композитор є автором двох музично-теоретичних праць: «Малий катехизм музики» (1882) та «Короткий начерк з гармонії і композиції» (1906). Йому належить створення навчальних посібників для шкіл під назвою «Руський співаник для народних шкіл», «Співаник церковно-народний для шкіл народних» (1911). Він також є автором методичних праць, зокрема з проблем музичної педагогіки [5].

Церковно-співацькі традиції славетної Перемишльської школи впродовж середини XIX ст. поширилися на більшу частину Західної України, зокрема на терени Галичини, Буковини та Закарпаття. Тут їх активно підхопили не лише греко-католицькі спархії, кафедральні собори, монастирі й приходські храми, а також і православні. Прикладом останнього є колосальний вплив літургічної творчості засновника Перемишльської школи Михайла Вербицького на православного буковинця, композитора-священника Сидора Воробкевича [2].

Воробкевич Сидір Іванович (творчий псевдонім – Данило Млака; 1836–1903) – церковний та світський композитор, регент, фольклорист, письменник, драматург, педагог, культурний та громадський діяч, архіпресвітер-ставрофор. Народився в сім'ї православно-го священника. Закінчив Чернівецьку гімназію та духовну семінарію. Самотужки вивчав музично-теоретичні дисципліни, згодом продовжив музикознавчі та композиторські студії у Віденській консерваторії, де отримав кваліфікацію вчителя співу та регента хору. Після дяконської та священицької хіротонії був направлений на душпастирську діяльність у сільські парафії Чернівецької єпархії. Викладав літургічний спів у гімназії, духовній семінарії та дяконській школі. Кілька десятиліть обіймав посаду професора богословського факультету Чернівецького університету [10].

Сидір Воробкевич – співорганізатор-активіст низки громадських асоціацій, зокрема культурно-просвітницького товариства «Руська бесіда»,

студентського товариства «Союз», «Руського літературно-драматичного товариства». Створив ряд музикознавчих праць, у тому числі «Підручник з гармонії», навчальні посібники із музики та співу для середніх шкіл і гімназій Буковини, а також музикознавчі нариси про відомих композиторів (маестро вважається першим біографом Михайла Вербицького) та праці з музичної фольклористики («Наша народна пісня»). Серед учнів Сидора Воробкевича – український і австрійський композитор, музиколог та педагог Євсевій Мандичевський, західноукраїнський композитор та музикознавець Порфирій Бажанський [2; 10].

Іменний архів Сидора Воробкевича сьогодні зберігається у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України (ІЛ НАНУ; фонд 123). Деякі літературні твори священника знаходяться в іменних архівах Івана Франка (фонд 3), Юрія Федьковича (фонд 58) та Олександра Кониського (фонд 77).

Мандичевський Євсевій Васильович (1857–1929) – церковний і світський композитор, педагог, архіваріус, видавець музичних творів. Народився в родині священника, котрий звершував душпастирське служіння на Буковині. Навчався в Чернівецькій гімназії, паралельно беручи приватні заняття композиції у Сидора Воробкевича; Віденському університеті, де студіював історію музики в Едуарда Гансліка, контрапункт у Роберта Фукса та теорію музики у Мартіна Густава Нотебома. Був хормейстером Віденської хорової академії, архіваріусом Товариства друзів музики та професором Віденської консерваторії (вів історію музики, інструментування, контрапункт; завідував кафедрою контрапункту та композиції). Серед його найкращих випускників – композитор Ганс Галь, диригенти Бермгард Паумгартнер (згодом директор Моцартеума), Карл Бем та Георг Жель, вокаліст Юліус Патцак (тенор) і піаніст Артур Шнабель [1].

Значне місце у спадку Євсевія Мандичевського посідають духовні твори як східного, так і західного літургічних обрядів. Серед них – дванадцять повних Літургій, окремі піснеспіви для мішаного, чоловічого й дитячого хорів, Грецька Меса для солістів, хору та оркестру. Існує легенда, згідно з якою творцем колядки «Stille Nacht, Heilige Nacht» (більш відомої з англійським текстом «Silent night, Holy night») або українським «Тиха ніч, свята ніч») є не німецький композитор та органіст Франц Ксавер Грубер, а саме Євсевій Мандичевський.

Євсевій Мандичевський – автор монографій про видатних австрійських та німецьких композиторів XIX ст., зокрема про Йоганнеса Брамса (учнем і другом якого він був), Антона Брукнера, Йоганна Штрауса, Франца Шуберта та Карла Черні. Митець відредагував і видав повне зібрання творів Йоганнеса Брамса, Людвіга ван Бетховена, Йозефа Гайдна та Франца Шуберта; створив низку праць із музичної фольклористики (зокрема й української) [1].

Висновки. Сакральна творчість галицьких і буковинських композиторів сформувалася внаслідок синтезу кількох стильових чинників:

- візантійсько-слов'янської інтонаційної основи (знаменний, київський, межигірський, острозький, болгарський, сербський розспіви);
- галицької самолівки (дяківки, ерусалимки) – простого одноголосся або двоголосся, котре являло собою всенародний церковний спів;
- фольклорних артефактів: як архаїчних, так і новітніх;

- чеських, польських, молдавських, румунських пісень;
- західноєвропейських музичних стилів XVIII – XIX ст.

У творчості галицьких і буковинських митців, з одного боку, поєдналися кращі досягнення західноєвропейської музичної мови класицизму, романтизму і бідермаєру, а з іншого – типові українські народно-пісенні та церковно-співацькі мелодії (як традиційні, відомі з Київської Русі, так і сучасні).

Значна роль у процесі національно-культурного відродження на теренах Західної України належала греко-католицьким і православним священикам та іншим релігійним діячам. Із-поміж них – славетні імена видатних композиторів, яскравих і харизматичних педагогів Михайла Вербицького, Івана Лаврівського, Віктора Матюка, Сидора Воробкевича та Євсевія Мандичевського. На прикладі їхньої самобутньої літургійної спадщини та самовідданого служіння на благо України слід плекати патріотичні почуття у підростаючого покоління – учнів Нової української школи та студентів закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акатріні В. М. Відновлення фактів про походження Євсевія Мандичевського / В. М. Акатріні // Молодий учений : науковий журнал. – 2017. – № 11. – С. 703–706.
2. Глібовицький І. Ісидор Воробкевич та Михайло Вербицький (буковинець як послідовник глави Перемиської композиторської школи) / І. Глібовицький // Науковий вісник Чернівецького університету: педагогіка та психологія. – Чернівці, 2004. – Вип. 208. – С. 50–58.
3. Загайкевич М. Михайло Вербицький: сторінки життя і творчості / М. Загайкевич. – Львів, 1998. – 145 с.

4. Зваричук Ж. До питання про галицькі церковно-співочі традиції / Ж. Зваричук // Студії мистецтвознавчі. – К., 2007. – Ч. 2 (18). – С. 26–33.

5. Івасейко С. Віктор Матюк: із життя і творчої діяльності / С. Івасейко. – Сокаль : Книгозбірня Сокальської «Просвіти», 1992. – 69 с.

6. Кияновська Л. Церковний спів галицької композиторської школи / Л. Кияновська // Kalophonía : науковий збірник з історії церковної монодії та гімнографії. – Львів : Видавництво Львівської богословської академії, 2002. – Число 1. – С. 140–149.

7. Костюк Н. Богослужбова музична культура [XIX століття] / Н. Костюк // Історія української музики: XIX століття. – Вид. 2-е. : перероб. і доповн. – К., 2009. – С. 70–159.

8. Кудрик Б. Михайло Вербицький / Б. Кудрик // Богословія. – Львів, 1937. – Т. 15. – Кн. 4. – С. 211–222.

9. Кушлик Н. Представники греко-католицького духовенства в національно-культурному відродженні Галичини XIX – початку XX ст. (історико-культурологічний аспект) / Н. Кушлик // Вісник Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника: мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : Плай, 2006. – Вип. 9. – С. 39–48.

10. Кушніренко О. Андрій Кушніренко – дослідник музичної спадщини Сидора Воробкевича / О. Кушніренко // Вісник Львівського університету: мистецтвознавство. – 2014. – Вип. 14. – С. 186–193.

11. Лисько З. Іван Лаврівський / З. Лисько // Українська музика. – Львів, 1938. – Число 1. – С. 6–9 ; Число 3. – С. 37–42.

12. Черевко К. Духовно-хорова творчість композиторів-священиків Західної України другої половини XIX – початку XX століть / К. Черевко // Наукові збірники Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. – 2014. – Вип. 32. – С. 152–163.

Дата надходження до редакції: 06.03.2019 р.

УДК 79.071.2:681.84

Іван РОКІЩУК,

*старший викладач кафедри естрадної музики
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету*

Роман ОРЕШКО,

*студент магістратури
кафедри естрадної музики Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету*

СПЕЦИФІЧНІ ПРОЦЕСОРИ ОБРОБКИ ЗВУКОВОГО ТРАКТУ В РОБОТІ ЗВУКОРЕЖИСЕРА

У пропонованій статті розглянуто особливості роботи звукорежисера зі специфічними процесорами обробки звукового тракту (нойс-гейт, ексайтер, ен-хансер). Проаналізовано вплив цих приладів на роботу

зі звуковим матеріалом і можливість їх застосування в концертній та студійній практиці.

Ключові слова: частотні гармоніки, шумопригнічення, студійна робота, звукорежисура.